

COMERȚ ȘI TRANSHUMANȚĂ ÎN CULOARUL RUCĂR-BRAN ÎN SECOLELE XIV-XIX

Vlad TUDOR, profesor
Rucăr Argeș

*„Satul a fost și rămâne pentru deapururi energia noastră vitală”
(Valer Ceuca, Gheorghe Bledea)*

Culoarul Rucăr -Bran are un renume național, atât ca referință geografică, cât și ca spațiu istoric, loc al unor intense schimburi comerciale atât între cele două entități statale medievale de mărime medie, Țara Bârsei și Muscelul pe de o parte, cât și cele două entități statale medievale de mare întindere, Transilvania și Țara Românească pe de altă parte.

Documentarea riguroasă făcută de către cercetători de renume, cât și cercetările inter-disciplinare permanente au reușit să realizeze un contur foarte bine stabilit al acestui spațiu de trecere între entitățile statale anterior menționate.

Deși foarte apropiate din punct de vedere geografic, Rucărul și Branul au avut totuși un destin istoric destul de diferit, dar acest lucru s-a dovedit a avea consecințe pozitive, în final pentru evoluția lor ca localități de capăt, de marcă a unei artere de importanță majoră, pentru Evul Mediu Românesc. Chiar dacă activitatea social-economică a avut un rol extrem de bine definit în acest culoar, prin spațiul mărginit de Rucăr la sud și Bran la nord, s-a desfășurat și o intensă aculturație, un transfer de elemente de cultură și civilizație materială și spirituală românească, în mod prioritar, dar și internațională, aparținând diverselor naționalități care au tranzitat sau au avut o existență sedentară, de conlocuire cu românii.

În ceea ce privește atestările documentare, referitoare atât la activitatea de comerț, cât și la cea de transhumanță, fondul de acte, documente, hrisoave, privilegii comerciale, sau referințe bibliografice dintre cele mai diverse, conturează un peisaj social, economic și istoric care se încadrează cu un loc de prim rang în structura și tiparele civilizației medievale românești, dintr-o perioadă de timp cuprinsă între Evul Mediu dezvoltat și zorii Epocii Moderne.

Din punct de vedere al localizării cronologice Rucărul, are ca primă atestare cronologică ultimul sfert de veac al secolului al XIV lea. La 19 noiembrie 1377, regele Ungariei, Ludovic I, într-un document în care își arată intenția de a aduce Țara Românească sub puterea sa, amintește de hotărârea de a ridica o nouă cetate la Bran, și că în viitor, aici se va lua vamă, iar nu la *Ruffa Arbor* -Pomul Roșu, adică Rucăr, aceasta fiind forma latină a denumirii satului. Deși apare în document relativ târziu, Rucărul era deja sat de vamă domnească apărat de o fortificație -cetatea de pe locul denumit Oratia, încă din secolul al

XIII lea, cetate întemeiată de cavalerii teutoni. (Pârnuță, 1996,p.18-19)

Numeroase documente din întreaga perioadă a Evului Mediu, arată rolul extrem de important al acestui sat, ca vamă domnească. Astfel, în anii 1418-1420, Mihail, voievodul Țării Românești, spunea: *„Io Mihail, mare voievod și domn.Scrie domnia mea, slugilor domniei mele din Cetatea Dâmboviței, și vameșilor din Rucăr și Turciu (Bran)și astfel vă poruncește domnia mea, ca să vă feriți de acești brașoveni, să nu-i prădați, ci să le luați vamă dreaptă; mai mult încă, să fiți îngăduitori cu ei....Altfel nu va fi, după porunca domniei mele”*...(Pârnuță, 2004, vol.1, p.6)

Într-un alt document din 1530, se precizează: *„De la județul din Brașov și cei 12 pârgari, multă sănătate aducem vouă, vameșilor de la Rucăr.Și drept aceea dau în știrea voastră cum că a venit Mihail din Râjnov, și astfel ni s-a plâns înaintea noastră, cum că are de la voi o oarecare năpaste.De aceea vă rugăm ca pe frații noștri, să faceți pentru noi să se facă legea și dreptul, ca să n-aibă supusul vostru pagubă, precum facem supușilor noștri lege dreaptă.Și Dumnezeu să vă bucure, la voi vameșilor din Rucăr”*.. (Pârnuță, 2004, vol.1, p.17)

Domnitorul Constantin Brâncoveanu în 1706, dă un document prin care stabilește dreptul de judecată a vameșilor din Rucăr și Dragoslavele :, *Milostiiu Bojiuu, Io Constantin Voievod i gospodină pisah Gospodstvomi, voa pârcălabilor de la Rucăr și de la Dragoslavele,către aciasta vă fac domnia mea în știre că aici, la domnia mea spuse părintele Iosif –egumenul de la sfânta mănăstire ot Câmpulung, că au fost obiceiul mai denainte vreme să judece schilerii de la Rucăr și Dragoslavele, iar voi ați venit de ați zis că a fost obicei să vă judecați voi între voi, și neștiind povestea, v-am dat domnia mea voie să vă judecați între voi”*... (Pârnuță, 2004, vol.2, p.17)

Pe lângă potențialul economic dat de statutul său de vamă domnească, Rucărul avea și un mare potențial economic și mai ales pastoral, potențial dat de stăpânirea de către obștea satului a numeroși munți.patrimoniul obștei rucărene a sporit permanent de-a lungul secolelor Evului Mediu, iar dacă în unele perioade locuitorii au fost iobăgiți și părți din proprietăți au fost luate în stăpânire de către mari boieri sau domnitori, au existat și răscumpărări din iobăgie așa cum se prezintă un fragment din Cartea de Moși sau Ocolnița satului din anul 1797.

OCOLNIȚA SATULUI RUCĂR (MUSCEL)

1797(7306) noiembrie 30

„Adică noi, sătenii moșteni rucăreni, împreună cu preoții iarăși moșteni, cari mai jos ne vom iscăli, scriem si adevărăm cu această credincioasă carte a noastră.

Pentru alegerea moștenirii a tot satul, ne-am strâns bătrâni si cu preoți

moșteni la un loc și am făcut sobor înaintea sfintei biserici și așa am socotit între noi cum că ar fi cu dreptatea lui Dumnezeu mai bine a ne împărți moștenirea ce o am avut de obște tot satul, adică din munții ce-am avut până acum moștenii neîmpărțiți și dimprejurul satului și din lături livezile cele de fân, care sânt zapise de cumpărătoare bune și drepte și de moștenire care ni le-au răscumpărat fieștecare moș singură la megieșie și la răscumpărătoarea satului de rumânie, au dat moșii noștri jupânesii Buichii și jupânesii Elinii, fetele doamnei Florica bani gata ughi 1200 galbeni pre tot coprinsul satului din munți din câmp, cu pădurea, cu uscat, cu apa cu tot și din hotarul satului și tot șezutul satului, cu ocină cu tot, după cum scrie hrisevul de răscumpărătoare ce-l avem de la răposatul domn Matei Basarab voievod (de) la leatul 7142 februarie 18.

Și această ocolniță s-au făcut cu zisa a tuturor moștenilor și preoților moștenitori.

Și au fost osârduitor și îndreptător de s-au descoperit și s-au îndreptat această alegere ce s-au făcut mai vârtos prin osteneala popei Ion Baștea prin hriseave i zapise vechi.

Pisah Nițu sin Ezechil Enescu logofăt cu zisa a tot satul.” (Pârnuță, 2004, vol.2, p.230)

Localizarea geografică strategică a culoarului Rucăr-Bran a atras din vremuri stră-vechi atenția stăpânitorilor epocii, fiecare dorind să aibă controlul acestei trecători.

Cavalerii teutoni sunt și cei care primesc în 1211, de la regele Andrei al II-lea al Ungariei, Țara Bârsei-Terra Borza sau Burzenland, ei având obligația de a se stabili în regiune spre a apăra granița de sud-est a Transilvaniei de cumani și pecenegi. Ei ridică o fortăreață la Bran, dar în 1226 ei sunt izgoniți din regiune. Tot prin actul din 19 noiembrie 1377 regele maghiar Ludovic de Anjou-Ludovic cel Mare, acordă locuitorilor Brașovului-Kronstadt, privilegiul construirii unui castel, care în anul 1388 este finalizat. Acest castel avea și rol de vamă, reținea 3% din valoarea mărfii care intră și iese din Transilvania, dar și de fortăreață la granița estică a Transilvaniei, destinată încercării de a opri extinderea Imperiului Otoman. Rolul castelului de la Bran era extrem de important în Transilvania Evului Mediu, castelanul fiind ales de către rege dintre sași, iar la sfârșitul secolului al XV lea, comandantul cetății ajunge să dețină și titlul de vice-voievod al Transilvaniei. (castelulbran.ro)

De vreme ce limitele culoarului Rucăr-Bran erau bine asigurate, comerțul și transhumanța au primit un nou impuls de dezvoltare. De remarcat este însă faptul că atât comerțul cât și transhumanța erau influențate direct de drumurile care legau provinciile istorice ale spațiului românesc.

Desigur, din cele mai vechi timpuri păstorii din Țara Bârsei treceau dincolo de munți, pentru a căuta pășuni bogate în văile munilor și în toată întinderea șesului, până la stufurile bălții dunărene.

Relațiile comerciale pe care le dezvoltă Transilvania cu Țara Românească și Moldova sunt o urmare firească a evoluției economiei interne a fiecăreia dintre ele, precum și a apropierii lor din punct de vedere geografic. Transilvania, mai evoluată economic decât celelalte două țări române, va găsi aici un loc de unde se putea face aprovizionarea cu materii prime. (Oltean, 2010, p.61)

Comerțul se intensifică permanent începând cu secolul al XV lea, drept dovadă fiind și numeroasele documente care atestă acest lucru. În anii 1409 Domnitorul Mircea cel Bătrân acordă un nou privilegiu de comerț negustorilor din Polonia și Lituania, confirmă prevederile privilegiului mai vechi și face precizări referitoare la taxele vamale și la mărfurile aduse în Țara Românească. În 1413 la data de 25 august, același domnitor încheie un tratat de comerț cu brașovenii, cu detalii referitoare la produsele care făceau obiectul negoțului cu Țara Românească. (Matei, 1972, p.85-86)

Și Ștefan cel Mare face același lucru în 1458 cu negustorii brașoveni, fapt care permite numeroaselor ateliere și manufacturi din Brașov să se dezvolte din ce în ce mai mult și implicit să crească volumul mărfurilor, o mare parte dintre ele fiind tranzitate și spre Țara Românească prin culoarul Rucăr-Bran. (Matei, 1972, p.95)

Brașovul își continuă activitatea sa meșteșugărească, prin înființarea în 1546 a unei mori de hârtie, de către negustorii brașoveni Hans Fuchs și Johanes Benkner. Această fabrică va livra hartia necesară activității tipografice și în țara Românească. (Matei, 1972, p.121)

Chiar dacă Brașovul ca centru de comerț și meșteșuguri era un mare furnizor de mărfuri care treceau prin vama de la Bran, vama permanentă a Țării Românești era la Rucăr. Venind dinspre Brașov-Bran drumul comercial intra, așadar, în Țara Românească pe la Rucăr și Dragoslavele, spre a face primul popas important la Câmpulung. (Murgescu, 1996, p.109)

Analiza extrem de amănunțită a cercetătorului Ștefan Meteș arată același lucru:

„Al patrulea drum de negoț e cel care pleca din Brașov prin Brașovul-vechiul la stânga pe șesul îngustat de dealuri și munți sub cetatea Râjnovului, păzită pela 1565 „cu câțiva români” – care și ajunsese un târgușor, fiindcă era la acest drum de negoț - trecea prin pasul Branului în Țara Românească. La Bran se ridicase o cetate de pază a drumului, unde se lua și vamă dela mărfurile importate sau exportate din Brașov. Cetatea Branului, fiind proprietatea regilor Ungariei, apoi a principilor Ardealului, ei o arendau când unuia când altuia dintre nobilii unguri și Brașovenilor, care, cum vom vede, aveau adeseori neînțelegeri cu Domnii munteni, fiindcă supușilor acestora, le lua prea mare vamă sau îi jăfuiiau de bani și marfă oamenii castelanului de Bran.

Brașovul numai datorită acestui drum, viu cercetat în preajma căruia se aciuase și capitala Țării-Românești: Târgoviște, unde rezida Vodă cu curtea sa

de boieri, -putu să se ridice la acea mare înflorire comercială și industrială, și la acea mare bogăție materială, dându-i de multe ori un rol hotărâtor în afacerile Ardealului și ale Țerii- Românești, cu care avea cele mai întinse și mai puternice legături zilnice, prin cari s-au câștigat puterea și strălucirea de odinioară Brașovul săsesc.

Trecând muntele prin pasul Branului drumul mai departe întovărășea apa Dâmboviței, pe al cărei mal drept se ridicaseră cele dintâi popasuri, unde odihneau negustorii și vitele lor obosite, pentru reîmprospetare puterilor la calea cea grea și lungă. În aceste popasuri: la Rucăr, de unde veneau la Brașov în 1503 negustorii și cărăușii: Vlad, Bota și Mihail, și cea mai jos la Dragoslavele – foarte probabil aceasta e Cetatea Dâmboviței ridicată de Teutoni și așa de adeseori amintită și în privilegiile de negoț- stăteau vameșii lui Vodă, cari luau vama pentru mărfurile trecătoare prin aceste localități. Dela Dragoslavele calea atinge și târgușorul întemeiat de Cavalerii Teutoni la începutul veacului al XIII –lea: Câmpulungul, localitate unde fiul lui Mircea Cel Bătrân, Mihail Vodă sau Dan Vodă al II-lea pune o nouă vamă, pe care însă Radu Praznaglava pela 1422 la rugarea Brașovenilor o desființează. La 4 Aprilie 1427 însuși, Împăratul Sigismund se află în acest oraș pentru a restabili pe Dan Vodă în scaun, dându-i privilegiul de scutire pentru proviziile trebuitoare minerilor săi.

Un document al lui Gheorghe Duca Vodă din 12 Martie 1674 ne spune, că drumul pela Rucăr era rezervat mai mult pentru solii, cari mergeau sau veniau dela Vodă din Târgoviște apoi București și pentru călătorii cari străbăteau Țara Românească. E drept că, pe aceasta cale dela Rucăr mergeau soliile și călătorii străini, dar totuși ea are însemnătate înainte de toate pentru circulația vie și zilnică comercială ce se face între cele două țeri vecine din timpurile cele mai îndepărtate, cum se va arăta mai departe.” (Metes, 1921, p.17-19)

Amplourea schimburilor comerciale în spațiul românesc mai este dată și de marile axe comerciale interne. Una dintre aceste axe era pentru Țara Românească alcătuită din drumurile care uneau porturile de la Dunăre cu cele două orașe săsești, Sibiul și Brașovul. De la acesta din urmă, negustorii plecau spre Brăila, pe drumul Buzăului, al Teleajenului, al Prahovei- de la Comarnic în sus. Drumul părăsea însă albia, urcând pe plai, foarte mulți mergeau pe la Bran, prin Rucăr și Câmpulung. (Ghelasse, 1944, p.160)

Drumurile comerciale, drumurile de migrație sau drumurile transhumantei, denumite și „drumurile oilor”, aveau o direcție radiară, cu plecare din satele pastorale, carpatice sau din imediata apropiere a munților Carpați, și cu puncte terminus aflate uneori și la 1000 km distanță. Ele urmau văile apelor, cât și plaiurile și cumpenele apelor; în zona muscelor Câmpulungului, drumurile din lungul dealurilor și munților se numesc și astăzi **plaiul oilor**. Orientarea pe aceste drumuri nu era o treabă ușoară. Adesea pe drumurile pastorale ciobanii ridicau cruci de piatră, care serveau la orientarea

turmelor și aprecierea distanțelor, nu prin numărarea kilometrilor parcurși, ci prin monumentele memoriale. (Sireteanu, 2017, vol.3 p.11)

Transhumanța s-a practicat pe tot cuprinsul spațiului românesc. Pe nesfârșitele drumuri ale oilor, intrate în memoria locală și presărate cu cruci de piatră, turmele erau duse la iernat spre stepele din vestul și sud-estul României, Bărăganul fiind stepa cea mai întinsă din România, ajungând până la bălțile Dunării. (Ghinoiu, 2003, p.162-163)

Spațiul în care s-a desfășurat pastoritul mocanilor brăneni cuprinde locurile de pășunat din sat, poienile din paduri, golurile de munte aparținătoare Branului sau de peste munți, drumurile transhumanței pastorale și locurile pentru iernat din câmpie.

Locuitorii satelor din zona Bran au practicat –potrivit criteriului ariei teritoarelor de răspândire – trei tipuri de păstorit:

a) păstoritul pendular cu văratul la munte și iernatul în sat, tip de păstorit la care participa întreaga familie.

b) păstoritul transhumant, caracterizat prin văratul turmelor în munte și iernatul în câmpie la care participa numai ciobani angajați „cu anul” pentru îngrijirea turmelor de animale sau care făceau parte din familia mocanului, proprietarul turmei.

c) păstoritul local, în hotarul satului, care era practicat în satele Branului de Sus, în Șirnea și Fundata prin organizarea stânilor pe pășunile din sat, proprietate devălmașă.

Brănenii au pendulat între munții Bucegi și Piatra Craiului și din Pănicerul Sohodului până la Pasul Strunga

Spațiul pastoral brănean cuprinde și fânețele și pășunile din zona hodăilor, din hotarul satului, cu drumurile și potecile de plai care le leagă de globul de munte destinat văratului. (Praoveanu, 2019, p.33)

Sfârșitul secolului al XVIII-lea, constituie perioada de apogeu în practicarea transhumanței, perioadă care se va prelungi însă și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Un grup de oieri, mari proprietari din zona Branului, încep să arendeze de la domnitorii și boierii din Țara Românească, pășuni pe versantul sudic și chiar pe cel estic al Carpaților Meridionali. Pe parcursul timpului, condițiile de arendare a munților, evoluează în raport direct cu dezvoltarea comerțului și a piețelor interne și externe de desfacere a produselor pastorale. Andrei Veress remarca în lucrarea „Păstoritul ardelenilor, în Țara Românească și Moldova” că: „Până la 1630 păstorii din Țara Bârsei plăteau proprietarilor de munți o arendă în bani sau în natură, după învoială, iar vistieria domnească nu le cerea nici un fel de dijmă. (Morariu, Stoica, 1981, p.21-22)

Colibașii de din sus de Bran-consemnează un document din 1771-trăiesc timp de pace în Țara Românească de unde își aduc nu numai alimentele lor, ci și vitele și le duc acolo la iernat, iar unii își duc și vara oile la pășunat. Un document din 1843 menționează că brănenii au închiriat munții Rucărului și

Dudele mari de la Dâmbovița.Șirnenii închiriau prin licitație, cu plata „în brânză” de la musceleni, munții Funduriei și Grindu aparținând boierului Gogu Baștea Ionescu din Rucăr, munții Colți și Valea Speriată, proprietatea boierului Moise Bunescu din Rucăr. (Praoveanu, 2019, p.56)

Aceiași colibași brăneni la 1788 arendaseră de la boierul Cârstica din Târgoviște, niște munți pentru pășunatul cu suma de 1077 lei. (Meteș, 1925, p.108)

Circulația intensă dinspre Transilvania spre Țara Românească a mai avut și un alt efect deloc de neglijat și anume acela al unor valuri masive de emigrări, din cauze social-economice, politice sau religioase.Emigranții în Principate,erau cunoscuți cu numele de:mocani sau bârsani, cei din jurul Brașovului, țuțuieni cei din satele dinspre munte din jurul Sibiului, așa-numiții mărgineni, toți aceștia erau oieri; dar numele cel mai larg răspândit era de ungureni, în înțelesul de origine de sub stăpânirea ungurească: Transilvania și Ungaria. Satele întemeiate și locuite numai de ei s-au numit Ungureni, în altele s-au așezat într-o parte a satului, cu pământeni, și atunci partea lor se numea cu numele vechi al satului adăugat și cu Ungureni.În Argeș avem astfel satele Albești –Ungureni, Bădenii-Ungureni, Uda-Ungureni, Căpățânenii-Ungureni, Ceparii-Ungureni, Cerbu-Ungureni, Oeștii-ungureni, și Valea Ungurenilor, iar în Muscel avem Berevoieștii-Ungureni.

Oricât de izolate ar părea regiunile pastorale, transhumața prezintă în linii mari, unitate și un sens definit care nu poate fi înțeles decât în lumina prefacerilor pe care le-a favorizat:Întreținerea legăturilor dintre românii trăitori sub diferite stăpâniri, mișcările de populație angrenate de oieri în timpul deplasărilor periodice, circulația valorilor și omogenizarea limbii și a obiceiurilor, răspândirea producțiilor populare cu ce au acestea mai de preț,toate acestea sunt numai o parte din șirul marilor împliniri care ne arată că acest fenomen pastoral reunește în ansamblul său câteva secole de istorie socială românească. (Sireteanu, 2017, vol2, p.38)

În îndelungata și frământata istorie a acestor locuri, culoarul Rucăr-Bran are merite de necontestat la nivel național. Sub aspectul structurilor de istorie, cultură și tradiții existente între cele 2 țări, acest culoar a permis o osmoză spirituală excepțională, pentru dezvoltarea culturii tradiționale românești.

În contemporaneitate, revalorizarea prin cercetarea interdisciplinară a acestui spațiu în egală măsură geografic și istoric aduce beneficii majore pentru înțelegerea unor aspecte de prim ordin pentru civilizația românească.

Bibliografie

1. CEUCA VALER, BLEDEA GHEORGHE-Țara Durerilor, Editura ziarului „Desrobirea”, Sfântu Gheorghe, 1944
2. GHELASSE I.ION- Mocanii-importanța și evoluția lor social-economică în

- România, Institutul de arte grafice „Tiparul Românesc”, București, 1941
3. GHINOIU.I coordonator, *Atlasul Etnografic Al Romaniei- Vol.II, Ocupațiile* Editura Academiei Române, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 2003
 4. MATEI HORIA, *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972
 5. METEȘ ȘTEFAN-*Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*. Editura Științifică București, 1971
 6. METEȘ ȘTEFAN-*Păstori ardeleni în principatele române* Editura Librăriei Diecezane Arad, 1925
 7. METEȘ ȘTEFAN-*Relațiile comerciale ale Țerii Românești cu Ardealul până în veacul al XVIII lea*, Tipografia lui W.Kraft Sighișoara, 1921
 8. MORARU OLIVIA, STOICA GEORGETA-*Zona etnografică Bran*, Editura Sport-Turism, București, 1981
 9. MURGESCU COSTIN-*Drumurile unității românești*, Editura Enciclopedică, București 1996
 10. OLTEAN VASILE -*Configurația istorică și bisericească a Brașovului, sec.XIII-XX*, Editura Andreiana, Sibiu, 2010
 11. PÂRNUȚĂ GH., RĂUȚĂ MIHAI- *Tezaurul documentelor comunei Rucăr-Muscel județul Argeș, vol.1-2*, Editura Făt-Frumos, București, 2004
 12. PÂRNUȚĂ GH., TRÂMBACIU ȘTEFAN - *Tezaurul documentelor comunei Rucăr-Muscel județul Argeș, vol.3*, Editura Făt-Frumos, București, 2005
 13. PÂRNUȚĂ GH.-*Rucăr-Muscel-Istoric, Case Memoriale, Amintiri,-* Editura „Vasile Cârlova”, București, 1996
 14. POPESCU SIRETEANU ION-*Termeni păstorești în limba română, vol.1,2,3*, Editura Alfa, Iași, 2003
 15. PRAOVEANU IOAN-*Așezările Brănene*-Editura Etnologică, București, 2019
 16. PRAOVEANU IOAN-*Ocupațiile, sărbătorile și obiceiurile populare din satele brănene* -Editura Etnologică, București, 2019